

Hangácsi István

Fico és Orbán – hogyan győzhető le a rendszer?

Mi a közös Robert Fico és Orbán Viktor kormányaiban? Mindkettőt mostanáig meglehetősen sikertelenül próbálták legyőzni az ellenzéki pártok, többször is. Samo Marec szerző legújabb könyvében Szlovákia elmúlt két évtizedének politikai vesszőparipáját, azaz a Robert Fico vezette SMER-nek a választásokon való legyőzhetőségét

boncolgatta. Gondolatmenetének egyes részei különösen aktuálisak és érvényesek a magyarországi helyzetre, és nem csak azért, mert Robert Ficót és Orbán Viktort sokan szeretik egy lapon emlegetni, hanem mert mindkét országban hasonló politikai és társadalmi trendek érvényesülnek: a másik oldal megértésének hiánya.

Ki írta és kinek?

[Samuel \(Samo\) Marec](#) szerző nemrég izgalmas témát boncolgató könyvet jelentetett meg szlovák nyelven: „*Hogyan szabadulhatunk meg a kétségbeeséstől és demokratikusan, békésen és kifinomultan győzzük le Robert Ficót Szlovákiában*” - egyszerűbben „*Hogyan győzzük le Robert Ficót*” címmel. Az író egy szlovák értelmiségi család sarja: édesapja gyermek - ifjúsági próza - és drámaíró, édesanyja pedig elismert tátrai túravezető. Samo maga is apja nyomdokait követi, ám inkább publicisztikai, közírói és fordítói vonalon. 2008 óta blogol a Sme és DenníkN felületein, az egyik legismertebb közéleti bloggernek számít a szlovákiai közegben. Emellett fordítóként olyan nemzetközileg elismert írók, újságírók, politikai és társadalmi gondolkodók könyveit dolgozta fel szlovák nyelven mint: Anne Applebaum, Truman Capote, Francis Fukuyama, Ivan Krastev, Stanisław Lem és Walter Tevis. A mélyebb összefüggések felvázolására és értelmezésére különböző háttérbeszélgetésekből merített: politikusokkal, újságírókkal, társadalomtudományi szakértőkkel, elemzőkkel, baráti és közéleti társaságból való ismerősökkel interjúzott, amely tapasztalatokat, felmérési és kutatási eredményeket beépítette az egyes fejezetekbe.

Könyvében ugyanakkor az eddigiekkel ellentétben egy nagyobb mélységű és összetettségű problémával foglalkozik: hogyan győzhető le úgy egy vezető politikus (Robert Fico), hogy közben nem mélyülnek

tovább a politikai ellentétek, nem eszkalálódik a közbeszéd megosztó stílusa, és a különböző táborok egymás megértése révén hosszútávon képesek lesznek kezelni más hasonló politikai szereplőket. A könyv főként a jobboldali és liberális közegnek íródott, mint akik a SMER leváltásában leginkább érdekeltek.

- Marec fiatal tizenévesként élte meg a Mečiar-rendszer bukását, majd az euroatlanti integráció megteremtő Dzurinda-kormányokat, amelyből azt vonta le: *Szlovákia már a Nyugati világ része lett, elég a kijelölt utat járnunk, keményen dolgoznunk és nem elrontani ezt az esélyt.*"
- Ám a Robert Fico vezette SMER térnyerése felborította ezt az idealista elképzelést, mert e párt mindent megtesz a hatalom megszerzéséért és megtartásáért, miközben Marec szerint az irányvonala, stílusa és tevékenysége mára veszélyt jelent Szlovákia biztonságára és a demokráciájára.
- A szerző természetesen érzékelte, hogy a SMER nem csak úgy önmagától vált sikeressé. Ehhez kellett az ellenzéki pártok is, amelyek meglehetősen egyoldalú és sikertelen taktikákkal próbálták legyőzni Ficót, aki két rövid időszak (2010 és 2020) kivételével szinte folyamatosan kormányoz. Marec több fejezetben is kritikával illette a szlovákiai ellenzéki oldal különböző szereplőit.
- A szerző a SMER leválthatóságára a megoldást a pártot támogató választók és a nemzetközi trendek szlovákiai

hatásainak megismerésében és megértésében keresi, amelyeket felhasználva az ellenzéki pártoknak esélyük lehet a győzelemre.

A könyv egyes fejezetei a 2020 utáni szlovák belpolitika történéseit és fordulópontjait taglalják, különösen a Matovič- és Heger-kormányok hibáiról szólnak, ám ezek nem részei írásunknak, mivel kevésbé relevánsak a magyarországi közeg számára. Ugyanakkor Marec egy külön részt szentel a kormánypárti és ellenzéki választók lelki világának bemutatására, az egymás felé mutatott zsigeri ellenszenvre, az ebből fakadó folyamatos meg nem értettségre és az újratermelődő törésvonalakra. Majd különböző tézisek mentén vizsgálja a szlovákiai társadalom állapotát. A szerző végezetül egy útmutatót próbál felvázolni, hogyan lehet kitörni ebből az állapotból több-kevesebb sikerrel: a másik oldal megértése révén. Mindebből a következő részekben kifejtünk egy-egy érdekesebb gondolatmenetet, amelyek a magyarországi viszonyokra is érvényesíthetőek. Ez az egész alaphelyzet a hazai olvasó számára nagyon is ismerős lehet, hiszen megannyi közös vonást mutat a magyar és a szlovák közeg, ezért mindenképp figyelemre méltónak tartjuk Marec megállapításait, legyenek azok helytállóak vagy hibásak. Ebből is látható, hogy nem csak Magyarországon vannak jelen a jogállamot, demokráciát és a politikai hatalomgyakorlást érintő kihívások. [Nem csak idehaza](#) sikertelen hosszabb időszak óta az ellenzék, nem csak Magyarországon törnek

[politikai dominanciára egyes pártok](#) és nem csak nálunk hiányzik a kormányoldal és az ellenzéki tábor kapcsolatából a megértés.

Bosszú és elszámoltatás

A 2020-as szlovákiai parlamenti választási kampány egyik központi témája volt Igor Matovič (OĽaNO/Slovensko) ígérete a [Robert Fico és társainak elszámoltatására](#), amit többen bosszúként is értelmeztek. A [Kuciak-Kušnírová gyilkosság](#) következtében kiderültek bizonyos szövevényes kapcsolatok magas rangú SMER-es kormánytagok, a maffia és kétes hírnevű vállalkozók között akik a 2010-es évektől kezdve korrupt bírósági és rendőrségi tagok révén igyekeztek politikai ellenfeleiket ellehetetleníteni és anyagi hasznot szerezni. Ez volt az első alkalom, hogy a szlovákiai politikában bárki is az előző kormányzat elszámoltatásának ígéretével kampányolt. Matovič nem csak politikai értelemben kívánta Fico ex-kormányfőt és körét legyőzni, hanem bírósági eljárások révén a bebörtönzésükkel példát akart statuálni. Marec könyvében meggondolatlanak nevezi Matovič kampányígéretét: ezzel egyrészt Matovič saját maga számára teremtett egy zsákutcát (csak a győzelem fogadható el), másrészt a teljes szlovákiai igazságszolgáltatási rendszert politikailag motiválttá akarta tenni, ami egy demokratikus jogállamban meglehetősen problémás. Ráadásul az elszámoltatás korántsem jelentett megoldást Szlovákia legfőbb problémáira. Sőt annak esetleges sikertelensége további társadalmi és politikai feszültségek forrása lehet, mert a vádló

gyorsan a korábbi vádlott bosszújának célkeresztjében találhatja magát. Marec szerint [Matovič- és Heger-kormányok bukása](#) előrevetítette a negyedik Fico-kormány bosszúhadjáratát, amelyek azonban már nem csak a teljes szlovákiai politikai ellenzék, hanem a kormánykritikus társadalmi és kulturális szervezetek ellen is irányulnak. Sajnos azonban a szerző ennél mélyebben nem fejtette ki a bosszúkormányzás gyakorlatát, megelégszik a ténymegállapítással és azoknak a politikai nyilatkozatoknak, valamint törvényeknek a rövid leírásával, amelyek szerinte beleillenek e kategóriába. Holott kiváltképp érdekes lett volna mélyebben megismerni, milyen módon valósulhat meg vagy éppen kerülhető el, hogy ne egy öngerjesztő és ismétlődő ciklussá váljon az egész folyamat, azaz mit lehet tenni egy ilyen típusú felfogás és kormányzás ellen.

Szlovákiához képest az elszámoltatás mint kampányígéret és mint politikai program Magyarországon jóval komolyabb hagyománnyal rendelkezik. Először 2002-ben jelent meg, amikor az MSZP akarta elszámoltatni az első Orbán-kormányt, hogy aztán 2010-ben a Fidesz ígérjen ilyesmit a Gyurcsány-Bajnai korszakról. Most Magyar Péter hasonló ambíciókra tör az Orbán-rendszer ellenében. Ám eddig egyetlen kormány sem mondhatta el igazán magáról, hogy sikerrel járt volna az elszámoltatásban, dacára a hangzatos ígéreteknek. [Keller László \(MSZP\) elsőként bukott el](#) még Medgyessy Péter alatt, őt követték [Papcsák Ferenc és Budai Gyula](#) a második Orbán-kormányból. Ugyanakkor pont a 2010 utáni Orbán-kormányoktól számíthatott volna

az akkori ellenzék egy bosszúhadjáratra. Ám Orbán Viktor [2010-es évértékelői beszédében](#) nem ezt a narratívát vázolta fel: „A gyűlölet nem békíthető össze az igazsággal, nem tűri a józan ész, és elutasítja az áldozatkészséget.” (...) „a választások után Magyarországon a jövő kormányzásának kell következnie, nem valamiféle bosszúkormányzásnak. A hibákat akkor is ki kell javítanunk, ha mások követték el őket. Ám a jövő kormányzása nem jelentheti azt, hogy szemet hunyunk, és átlépünk afölött, ami történt.”

Magyar Péternél [már jóval óvatosabban jelenik meg](#) az elszámoltatás szó használata, vélhetően a múltbeli kudarcok, és az Orbán-rendszerben tapasztalt szövevényes [vagyonváltozások miatt is](#). Ugyanakkor próbálja egy újabb keretbe helyezni az elszámoltatást az [“út a börtönbe program”](#) révén: egyszerre adva intézményi (haza és EU-s) és politikai dimenziót is a korrupció-ellenes intézkedéseknek. A magyar közegben az eddig tapasztaltakhoz képest jóval radikálisabb megoldásokat ígér (teljes vagyonekobbzás és visszamenőlegesség). A TISZA Párt megjelenéséig tehát volt egy elég jelentős különbség a szlovák és a magyar esetek között: Magyarországon egyik elszámoltatási kísérletet sem fűtötte olyan bosszúvágy, mint amelyet az északi szomszédunknál láthattunk. Ez mostanra úgy tűnik megváltozik. A különbség most már abban mutatkozhat: vajon képes lesz-e Magyar Péter és a TISZA Párt egy esetleges önmérsékletet tartani a későbbieknek (akár kormányra kerülnek, akár nem).

Táborok, buborékok és az „à-la-carte” közép

Marec kétféle kivételes és folyamatosan zajló történetben látja Szlovákiát: az egyik szerint az tele van morálisan rossz minőségű állampolgárokkal, a másikban a választók az utolsó pillanatban képesek önkritikát gyakorolni. Mindkét történet kifejtését a parlamenti választások eredményei mutatják. Természetesen a könyv szerzője is tisztában van azzal, hogy mindkét állítás elnagyolt, de pont ez az elnagyoltság a lényeg, amely mindkét oldalt meggátolja abban, hogy reálisan lássa a másikat. Tehát ne ártónak és szolgálalkúnak, vagy ne felsőbbrendűnek és nemzetellenesnek. „De hogyan jutottunk ide?” – teszi fel a kérdést a könyv szerzője, amelyre két eseménysorozat adhat magyarázatot:

- Az első, a 2008-2009-es nagy világgazdasági válság hatásai, amelyek rámutatottak a szlovákiai társadalom sérülékenységre, az ugyanis a rendszerváltás óta nem tapasztalt hasonló sokkot, mindemellett ezen hatások megnyitották az utat a populisták számára.
- A második, a [Gorilla-botrány](#) (2011), amelyet sokan úgy értelmeztek: nincs lényeges különbség a SMER-es és a nem SMER-es kormányok között, mert mindkettő ugyanúgy viselkedik a hatalomban – a saját érdekeiket és anyagi gyarapodásukat tekintik mindennél fontosabbnak.

Marec szerint az elmúlt 15 év parlamenti választásai lényegében népszavazások voltak Robert Ficoról: akarják-e, hogy ő vezesse Szlovákiát, vagy inkább valaki más? Ugyan ezt nem tekinthetjük teljes politikai dominanciának, ám a így is SMER megkerülhetetlen szereplő és a szlovák baloldal egyeduralkodója egészen 2023-ig. Marec úgy látja, hogy fokozatosan megszűnt az érdemi párbeszéd és a konszenzust a mindenkor kormány és az ellenzék között. Ennek egyik okát egyrészt abban véli felfedezni, hogy 2006 óta a jobboldali és liberális térfélről a SMER-el (és koalíciós partnereivel) senki sem akart együttműködni a parlamentben. Itt azért érdemes hozzátenni, hogy a 2016-2020 között Fico és Pellegrini kormányok tagja volt két jobboldali párt, ám csak korlátozott mértékben tudtak kormányon belüli ellensúlyt képezni. A szerző szerint az együttműködés hiányának másik okát pedig a szlovákiai politikusok viselkedésében látja: egymást nem ellenfélként, hanem ellenségként kezelik és legkülönbözőbb módon minősítik (fasiszta, oroszbarát, amerika bérenc, Soros-ügynök). Emiatt mindkét tábor a sarokba szorítottság érzése jellemzi: az ellenzéki térfélen úgy érzik a másik ki akarja léptetni Szlovákiát az euroatlanti szövetségi rendszerből és az oroszok karjaiba irányítani; míg a kormányoldalon úgy látják, hogy a másik térfélen egy Brüsszelből irányított bábállami diktatúra kiépítésében munkálkodnak.

Ismét nagyon is ismerős álláspontok és folyamatok, amelyek ugyanúgy jellemzik a magyar közeget. Kibékíthetetlennek tűnő ellentétek, hiányzó kompromisszumok és legfőképpen a másik

igényeinek el nem ismerése mind az ellenzéken belül, mind a kormány-ellenzék viszonyában. A TISZA Párt megjelenésével azonban nagyon gyors átrendeződés kezdődött, ugyanis az eddigi domináns Fidesz mellé az ellenzék romjain úgy tűnik felnőtt egy komoly vetélytárs, amely hajlandó megértést tanúsítani a kormányoldal szavazóbázisa felé. Eközben Szlovákiában a Progresívne Slovensko próbálkozik hasonló forgatókönyv végrehajtásával, és voltaképpen a SMER egyedüli kihívójává vált, ugyanakkor a koalíciós kormányzást preferáló választási rendszer miatt pont a potenciális partnerei kárára tudott eddig növekedni, ám vajmi kevés megértést mutatva a kormánypártok választói felé.

Marec azon kevesek közé tartozik, aki kritikusan látja saját közösségét, azaz a jobboldali és liberális pártok választóit, nyilatkozóit és politikusait. Szerinte egyfajta felsőbbrendűség jellemzi ezt a táborot, s közülük sokan úgy látják, hogy a kormányoldal szavazói buták, ártó szándékúak, demokrácia-ellenesek ezért megérdemlik a negatív a minősítéseket. Ők a rosszak, mi a jók vagyunk; nekünk igazunk van, viszont ők vannak többségben. És eközben meg sem próbálják a másikat megérteni. Ez a fekete-fehér látásmód nem csak a Facebook-os kommentfolyamokban jelenik, hanem a jobboldali és liberális oldal közíróinál is, akik az országot járva különböző beszélgető esteken, írásaikban vagy épp médiaszerepléseikben ezt a kizárólagos gondolatmenetet terjesztik. A szerző úgy látja: mára eljutott oda a szlovákiai társadalom, hogy nincs semmilyen párbeszéd a táborok

között, ráadásul nincs egyetlen olyan szereplő sem, akit mindkét táborban tisztelnek és elfogadnak.

Eközben pedig egyre inkább kiüresedik a két blokk közötti politikai közép, ahol általában a legtöbb választó található, és akik megnyerése egy-egy voksolás alkalmával kulcsfontosságú a győzelemhez. Sokan azt gondolták, hogy az orosz-ukrán háború és Szlovákia nyugati orientáltságáról szóló viták fogják eldönteni a választásokat 2023-ban. Ám több olyan felmérés is született, amelyekben a válaszolók inkább a folyamatos vitákon, káoszon, instabilitáson alapuló kormányzást helyezték a legelső megoldandó problémák közé. Fico és Pellegrini voltak azok, akik a biztonságon és stabilitáson alapuló kormányzás ígéretére építették a kampányukat és végül ezzel nyertek. Ehhez azonban meg kellett győzniük azt a meglehetősen rugalmas és számottevő réteget, akik minden egyes választást eldöntenek: a választói közepet: e meglehetősen fontos réteget hozzávetőlegesen a választók 30-40 százaléka alkothatja; ők az ún. *à-la-carte* választók, akik mindkét oldalról szemezgetnek értékek, elvek és aktuális érdekek/helyzettől függően, nem napi szintű politika fogyasztók.

Magyarországon az *à-la-carte* választók 2010 óta a Fidesz társadalmi, politikai és gazdasági víziójára és intézkedéseire szavaztak, ugyanis a másik oldalon nem kínálkozott ennél jobb és megfogható ajánlat. Márpedig ez a réteg ugyan meglehetősen heterogén értékekkel bír, de leginkább az életszínvonala és jóléte, nem pedig

morális vagy ideológiai szempontok alapján hozza meg döntését. Nem hiába tartalmaz több esetben is olyan ígéretet a [TISZA Párt 21 pontja](#), amelyek egyszerre és széles körben érintik különböző társadalmi csoportok életszínvonalát és megélhetését: családi pótlék emelése, nyugdíjemelés, ápolók és a szociális területen dolgozók béremelése, ÁFA csökkentés, KATA adózás visszaállítása tekinthetők ilyenek. Emellett Magyar Péterék egyértelműen az eddigi bal-jobb vagy nemzeti-liberális szekértábori ideológiai logika feltörésén dolgoznak. Ennek alapját a *“nincs jobb és bal, csak magyar”* mottó adja, a gyakorlatban pedig olyasféle távolságtartásban nyilvánul meg, mint az orosz-ukrán háborúról szóló vita, vagy legújabban a PRIDE körüli tüntetésekből és megnyilvánulásokból való távolmaradás.

Milyen országban élünk?

A könyv utolsó részeiben Marec különböző téziseket vázol Szlovákia állapotáról a környezetében és a közbeszédben tapasztaltak alapján. Ezek főleg olyan toposzok, amelyek a jobboldali és liberális körökben vannak jelen és lényegük: Robert Fico és a SMER Szlovákia számára káros, mert szélsőséges, antidemokratikus, EU-ellenes, orospárti és ebből fakadóan a választói is ilyen szemléletűek, tehát veszélyeztetik az ország jövőjét. A szerző természetesen vitatja mindezt és próbál magyarázatot adni e fentebb vázolt gondolatiság hibáira:

- **Polarizált társadalom:** a korszellemet Szlovákiában és nemzetközi szinten is a szélsőségek felé való orientáció uralja, amelyet a politikusok és a társadalom is egyaránt erősítenek. Ha ki akarunk törni ebből az ördögi körből, nem szabad egyenlőséget tennünk a politikusok és a választók között, mert utóbbiak mindig sokszínűek és könnyen megváltoznak a preferenciáik választásról választásra.
- **EU-ellenesség:** nincs olyan parlamenti párt, amely az országot az EU-n kívül látná szívesebben, miközben minden EU-s tagsággal kapcsolatos felmérésben a megkérdezettek minimum több mint fele viszonyul pozitívan a közösséghez. Ugyanakkor Fico hatalomban tartása azt mutatja: a szlovákok nincsenek mindenben megelégedve az EU-val, Fico jelenti a kritikát az EU felé.
- **Oroszpártiság és rendszerellenesség:** a szlovákiai társadalom túlnyomó többsége nem oroszbarát és végképp nem akar Oroszországgal valamiféle szorosabb szövetséget, sőt ez a jelenség inkább az USA-val, a Nyugattal és kapitalizmussal való elégedetlenséget jelenti és mindössze a társadalom alig 10-20 százaléka tekint pozitív példaként Oroszországra.
- **Főváros-vidék ellentét:** kölcsönösen nagy a bizalmatlanság Pozsony és a vidék között – míg a fővárosiak rendszeresen értetlenül és elárulva állnak a vidéki választási eredmények előtt (ezért nyer mindenhol a SMER) a vidékiek szintúgy a pozsonyiak felsőbbrendűsége és szűklátókörűsége kapcsán (ezért nem nyer

mindenhol az ellenzék). Holott a helyzet sokkal kézenfekvőbb: gyakran pár száz-ezer szavazat dönt egy-egy régióról az ellenzék és a SMER között. A tényleges különbség sokkal kisebb, mint ahogy azt gondoljuk.

E megállapításokon túl azonban a szerző megpróbál felvázolni egy kiutat a jelenlegi helyzetből. Ez nem más, mint a kompromisszumok útja, amely mostanra kiveszett a szlovákiai politikából, pedig a múltban a Dzurinda-kormányok erőssége volt, ahogy a Fico-kormányoké is. A 2024 és 2025 évfordulóján tapasztalt kormányválságot Ficonak pont kompromisszumok sokaságával sikerült elrendeznie. Az előtte működő Matovič- és Heger-kormányok többek között pont ebben vallottak kudarcot. Ezt kellene ismét elsajátítani az aktuális jobboldali és liberális ellenzéki pártoknak: a kompromisszumok megtalálása egymás között és a még inkább választók körében is. A Progresívne Slovensko-nak meg kell szólítania és ajánlatot kell tennie a SMER-es szavazóknak, nem pedig kizárni és démonizálni őket. Emellett ismét magukévá kell tenniük a nemzetről való gondolkodást és a hazafiasságot, amely a SMER és a Fidesz is kisajátított az évek folyamán, míg az ellenzékiek mellőzték. Az ellenzéki pártokat jogos kritika éri, amikor olyan szimbolikus vagy mellékes ügyekre fókuszálnak, amelyek csak egy bizonyos társadalmi csoport számára fontos, a nagy többségnek viszont nem, miközben pont utóbbi számára releváns materiális problémákkal nem foglalkoznak. Márpedig a középen álló választókat leginkább gyakorlatias ígéretekkel lehet meggyőzni: kétszeres fizetés (Dzurindáék

1998-ban) vagy ingyenes vonatközlekedés (Ficoék 2014-ben diákoknak és nyugdíjasoknak).

Az országos magyar politikában sem áll épp kitüntetett helyen a politikai kompromisszum alkalmazása, helyette a többségi akarat érvényesül, amely a [magyar demokrácia egyik alapvető kihívásainak egyike](#). A TISZA Párt színrelépésével gyakorlatilag új dimenzióba került a politikai kompromisszum szerepe az ellenzéki oldalon. Míg korábban kíváncsi volt a többpárti nagy összefogás kialakítása, amely nem kevés alku megkötésével járt a pártok és a választók körében is, a 2022-es választási eredmények fényében ez az igény eltűnt. Alig egy év alatt a TISZA Párt felszámolta a az ellenzéki pártpolitikai töredezettséget, kvázi dominanciára tört, miközben a kormányoldalon lévő választók számára is megfogható materiális és elvi ajánlatot kínál. Mindez pedig egy újfajta politikai kompromisszum alkalmazását jelenti: Magyar Péterék egyszerre akarják magukat távol tartani a régi ellenzék és Fidesz közötti konfliktusoktól (a PRIDE elleni tiltakozási hullámból való kimaradás egyes csoportok számára nehezen fogadható el); és igyekeznek a Fideszes tábor számára is elfogadható és ismerős módon megjelenni (Nemzet Hangja konzultáció, vidéki országjárás, nemzeti szimbólumok használata). Magyar Péter kapcsolatok, értékek, elvek és politikai technikák tekintetében ezer szállal kötődött a Fideszhez, amely tudását most kamatoztatja. A feladat hatalmas, hiszen az elmúlt 15 évben még egyetlen ellenzéki párt sem tudott olyan sikeres és egyben kompromisszumokon alapuló ajánlatot, kampányt és szavazótábort

kialakítania, amelyben a Fideszesek, nem Fideszesek és az úgynevezett à-la-carte választók is egyaránt megtalálják számításaikat. A szlovák és magyar helyzetben az is közös vonás, hogy a kiemelkedő ellenzéki pártnak ugyanúgy egy polarizált társadalomban kell meggyőznie a sokszor EU-kritikus, néha oroszbarát és rendszerellenes, és javarészt vidéki kormánypárti tábort. Ez eddig mind a TISZA Pártnak, mind a Progresívne Slovensko-nak komoly kihívást jelent, hiába a 2024-es EP választáson való sikeres szereplés.

Végszó helyett: milyen országot akarunk?

“Meg kell értenünk hogyan működik Szlovákia, hogy a konzervatívok ne a liberálisokat tartsák problémának, hanem Robert Ficót és a SMER-t. Azt keressük ami összeköt, és ne azt, ami nem.” - fogalmazott Samo Marec a könyvéről szóló egyik interjúban. Majd hozzátette: *“Ez a mi generációs kihívásunk, mint 1989-ben azoknak akik legyőzték a kommunizmust, vagy akik 1998-ban Mečiar-t.”* Egy kis képzelőerővel akár a Fideszre, Orbán Viktorra és Magyarországra is vonatkoztathatóak ezek a gondolatok.

Marec könyve közel sem hibátlan és ez leginkább a végkövetkeztetésnél érezhető: nehezen tudja felvázolni, milyen Szlovákiát is képzelne a SMER leváltása után. Ahogy Magyarországon is elemző legyen a talpán, aki pontosan előre meg tudná jósolni, hogyan változna meg az ország, ha a Fidesz kiesik a hatalmi spektrumból.

Ugyanakkor a könyv erénye, hogy pont azok számára íródott, akiktől a változást reméli a szerző, minden kritikájával és dicséretével. Márpedig a szlovákiai jobboldali és liberális közszereplők mára egy olyan buborékba kerültek, amelyben ugyan büszkék saját sokszínűségükre és annak elfogadására, de ugyanezt a gyakorlatot már nem érvényesítik a szlovák társadalom egészére, amivel saját lehetőségeiket korlátozzák. Pont úgy, ahogy a magyarországiak is. Ugyan az esély a leváltásra továbbra is adott a TISZA Párt és a Progresívne Slovensko számára is, ám a sikerhez elengedhetetlen a kormánypárti tábor egy részének, valamint a politikai közép meggyőzése egy megfogható ajánlattal és politikai vízióval. Az "Elég volt Ficóból" és az "Orbán, takarodj" alapú üzenetek évtizedek óta vakvágányra vezetnek, ahogy az euroatlanti tagságért és irányultságért való aggodás is. A valódi változáshoz a másik oldal megértésén és megnyerésén keresztül vezet az út. Ez Samo Marec könyvének legnagyobb tanulsága Szlovákia és Magyarország számára egyaránt.